

І. Г. ПІДОПЛІЧКО
(Київ)

З ПРИВОДУ РОБОТИ А. П. ВАСЬКОВСЬКОГО І А. П. ОКЛАДНИКОВА ПРО ЗНАХІДКУ ДЕРЕВА, ОБРОБЛЕНОГО ПАЛЕОЛІТИЧНОЮ ЛЮДИНОЮ

В „Бюллетене Комиссии по изучению четвертичного периода“ № 13 за 1948 р., стор. 83—88, надрукована стаття А. П. Васьковського та А. П. Окладникова „Находка обработанного человеком дерева на древней террасе р. Сусуман (бассейн Колымы)“.

У цій роботі подано детальний геологічний опис знахідки, опис самої знахідки і рисунок куска дерева, про яке йде мова. Цей кусок дерева приурочений авторами до 100—110 м тераси р. Сусуман і датується у геологічному відношенні як безсумнівно четвертинний. Тераса р. Сусуман, як зазначають автори, „лежить між двома рівнями, час формування яких належить до епох зледенінь, що лишили на них свої сліди (130 і 35—40 м). Можна стверджувати, що людина, яка обробила дерево, жила в одну з міжльодовикових епох, клімат якої був м'якший від сучасного... Ця знахідка дає перші обґрунтування для пов'язання археології і четвертинної геохронології на північному сході СРСР“ (стор. 88).

З цієї цитати видно, що автори надавали своїй знахідці дуже великого значення і, оскільки нескам'янілий кусок дерева був знайдений в умовах вічної мерзлоти, припускали геологічну його давність, невідому поза межами мерзлотних ґрунтів. З даною знахідкою автори пов'язували і вирішення відомої проблеми про давність заселення людиною крайньої півночі. Як відомо, так далеко на півночі знахідок палеоліту досі не виявлено. Як зазначають автори, їх знахідка свідчить про заселення північно-східних районів людиною в „дуже ранній, навіть несподівано ранній, судячи за геологічними даними, час“ (стор. 88).

Отже, важливість порушеної проблеми не викликає ніякого сумніву, проте вирішення її авторами виявилось надто поспішним і навіть легковажним.

Автори статті не утруднили себе консультацією з відповідними спеціалістами і прийняли кусок дерева, обгризений бобрами, за дерево, оброблене людиною.

Автор цієї замітки, працюючи свого часу в Інституті археології АН УРСР, досліджував і збирав колекцію псевдоархеологічних зразків (у тому числі і обгризеного бобрами дерева) і, прочитавши статтю Васьковського і Окладникова, звернув увагу на характер зрізів описуваного дерева.

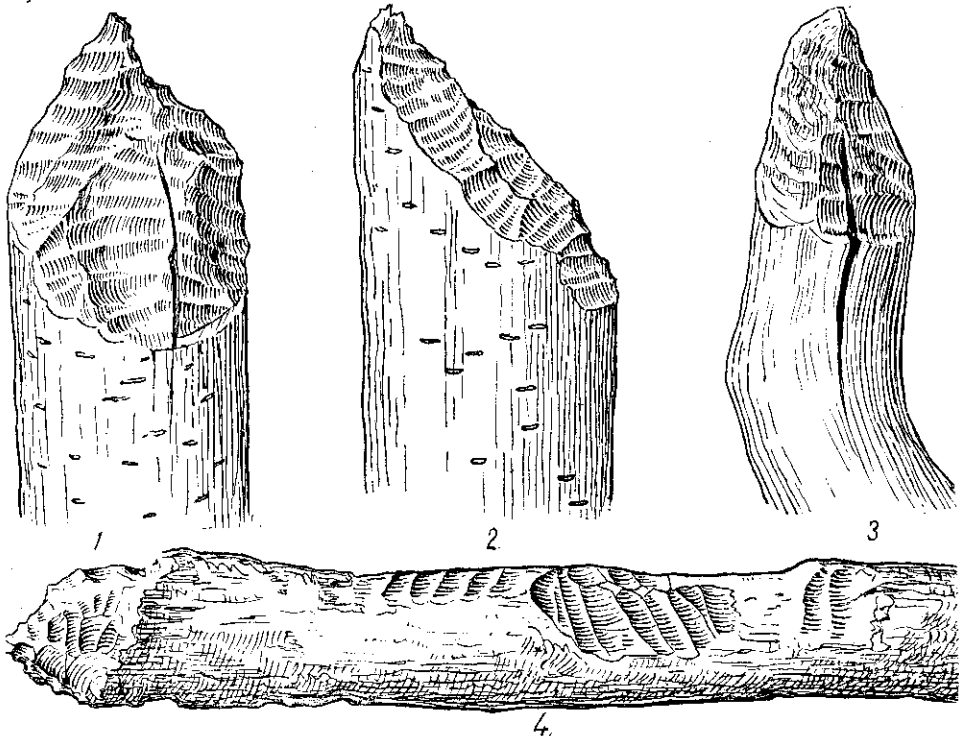

Рис. 1. Зразки дерева, погризеного молодими бобрами, з с. Неданчич, Чернігівської області.
 1 — кусок молодої вільхи; 2 — той же кусок збоку; 3 — кусок сухої верби;
 4 — кусок сухої вільхи.

В зоологічному музеї Інституту зоології АН УРСР збереглися деякі зразки обгризеного бобрами дерева, зібрані в 1927—1930 рр. нами та іншими співробітниками зоологічного музею. Це дало змогу детально проаналізувати опис, поданий названими авторами, і порівняти з їх рисунком рисунки дерева, погризеного бобрами, знайденого в с. Неданчичах, Любецького району, Чернігівської області, та в інших місцях.

Одного погляду на рисунок із зображенням куска вільхи, погризеного бобрами (рис. 1), досить, щоб встановити, що дерево, яке Васьковський і Окладников описували як „оброблене людиною“ з р. Сусуман, погризене бобрами.

Характерною особливістю зрізів, зроблених бобрами на нетовстих деревах, є їх асиметричність і поперечний або напівпоперечний напрям

погризів на цих зрізах. Це залежить від біологічних причин: гризучи нетовсте дерево, бобру найлегше охопити його зубами у поперечному напрямі. Коли ж дерево товсте, напрям охоплення дерева зубами залежить від діаметра обгризеної бобром деревини. У зв'язку з цим на товстих деревах загальний зріз має так званий веретеноподібний, тобто круговий напрям, а самі погризи можуть бути спрямовані в різні боки; на тонких же деревах загальний зріз часто буває асиметричний, тобто вершина зрізу зсунута в бік до периферії дерева.

Як видно з статті, автори мали на увазі веретеноподібний зріз, зроблений бобрами. Критикуючи Козьміна, який півстоліття тому повторив їхню ж помилку, прийнявши будівлі бобрів на р. Малий Патом (басейн Лени) за людські, Васьковський і Окладников зазначають, що Козьмін описав „веретеноподібні“ вістря, характерні для роботи бобрів, і що характер зрізів на зразках Козьміна інший, ніж у даному випадку (стор. 87).

Отже, ми заперечуємо твердження Васьковського та Окладникова про те, що кусок дерева з р. Сусуман оброблений руками людини, оскільки правильні поперечні і напівпоперечні погризи, які автори називають фасетками і жолобками, характерні для роботи бобрів.

Характерні для бобрових погризів і поперечні жолобки, які мають вгнуту поверхню. Поздовжню поверхню зрізів автори називають „шириною“ фасеток (причому ця ширина досягає, за їх даними, 2 см). Таку ж величину мають „фасетки“, тобто боброві погризи, і на куску вільхи з Неданчич (рис. 1, 4).

Правда, людина могла б зробити на дереві подібні жолобки, але для цього їй потрібно було б мати металевий інструмент, подібний до різців, якими виробляють кустарні ложки, чого за давністю знахідки припустити не можна. Щождо крем'яних знарядь, то елементарний експеримент роботи ними показує, що вони не можуть залишити слід типу бобрових канелюр.

Як уже зазначено, боброві погризи автори називають фасетками і жолобками. Про розмір жолобків можна судити з того, що, за даними авторів, на одному зрізі, довжиною в 4 см, є 13 поперечних жолобків. На нашому зразку з Неданчич на такому ж 4-сантиметровому зрізі є 12 поперечних жолобків. Отже, поперечний розмір жолобків 2—2,5 мм, вказуваний Васьковським і Окладниковим, властивий і зразку з Неданчич.

Подібність обох зразків пояснюється тим, що в обох випадках погризи зроблені молодими бобрами¹ і що діаметр дерева з р. Сусуман, яке автори визначили як тополя, дорівнює 4—5 см, тобто такий же, як і у нашого зразка з Неданчич.

Автори вважають, що в даному разі вони описали уламок кілка з „мисливської огорожі, рибальських заколів-заїздків, а також жител аж до свайних будівель“ (стор. 87). З усього сказаного видно, що такий висновок авторів — хибний.

Однoboкi дерев'яні „вістря“ бобри роблять у тих випадках, коли перегризають нетовсті дерева верби, вільхи, осики та інших м'яких порід.

¹ За А. Федюшиним, погриз (слід різця) молодого бобра досягає 2 мм ширини. Ширина погризу бобра віком понад рік досягає 6,6—8 мм. Погризи 9-місячного бобра на куску верби в 4,2 см діаметром дорівнювали 1; 1,8; 2; 3 мм.

корою яких вони харчуються. Нам доводилося спостерігати цілі „частоколи“ від зрізаних таким способом бобрами тонких дерев на р. Ірші, Тетереві та ін. Нерідко бобер один і той же стовбур надгризає в декількох місцях як на корню, так і на поваленому дереві.

Описаний Васьковським і Окладниковим кусок дерева і являє собою уламок такого згризеного колись бобрами дерева. Те, що цей уламок нагадує собою плавник, можна пояснити або тим, що зрізане бобрами дерево раніше стало плавником, або ж тим, що бобри погризли сухе дерево (рис. 1, 3, 4).

Подаємо розміри „фасеток“ бобрових погризів із різних зразків:

Місцезнаходження зразка	Діаметр зразка в см	Напрямок погризу	Розмір жолобків (фасеток)	
			довжина в см	ширина в мм
р. Сусуман, басейн Колими (за Васьковським і Окладниковим) (тополя)	4—5	Поперечний	до 2	1,5—2,5
с. Неданчичі, Любецького району, Чернігівської області (вільха) (рис. 1, 1, 2)	6—7	„	1—2,7	1,5—3
с. Неданчичі, Любецького району, Чернігівської області (вільха) (рис. 1, 4)	4,2—4,7	„	1—2,5	2,5—6
с. Неданчичі, Любецького району, Чернігівської області (верба) (рис. 1, 3)	3,8—4,6	„	0,6—2,2	2—6
р. Брагинка, басейн Прип'яті (вільха)	21	„	1—4	2—8,5
Пілявин, Новоград-Волинського району, Житомирської області (дуб)	24	Поперечний, зрідка поздовжній	1,5—3,5	2,5—8
Чернігівська область (осика)	10	„	0,6—3,6	1,5—7

Вивчення псевдоархеологічних утворень перебуває тепер на досить високому рівні, отже потрібно побажати, щоб археологи уважніше використовували дані інших спеціальностей у випадках, коли йдеться про можливу археологічну помилку.

У нашій практиці був виявлений ряд псевдоархеологічних утворень. Свого часу в землянках трипільського типу в Києві виявлені були копрані вівка, прийняті деякими археологами за скам'янілий хліб. У 1934 р. в Нікопольському районі викопали кістки коня з „орнаментом, посипаним охрою“. Виявилось, що кістки роз'їдені корінням рослин, а червоне забарвлення в утворених корінням „насічках“ залежало від розчину марганцю, яким збагачений був ґрунт у даному районі. У районі порогів був випадок, коли широка кротовина степового гризуна була прийнята за димохід давнього житла. Під час розкопок Ольвії раковини, просвердлені хижими моллюсками, були прийняті за черепашки-буси і т. д. Всі ці випадки свідчать про потребу дальшого розвитку комплексності в археологічних роботах, яка і практикується багатьма нашими археологами.

ЛИТЕРАТУРА

1. А. П. Васьковский и А. П. Окладников, Находка обработанного человеком дерева на древней террасе р. Сусуман (бассейн Колымы). Бюлл. Комиссии по изучению четвертичного периода, № 13, 1948, изд. АН СССР, стр. 83—88.
2. А. Б. Федюшин, Речной бобр, его история и опыты по размножению, Москва, 1935, стр. 1—359.
3. Ю. Прожига, Звіт про поїздку на колонію бобрів біля оз. Світличне, „Український мисливець та рибалка“ № 9, 1928.
4. С. П. Наумов и Н. П. Лавров, Биология промысловых зверей и птиц СССР, 1949.

И. Г. ПИДОПЛИЧКО

ПО ПОВОДУ РАБОТЫ А. П. ВАСЬКОВСКОГО И А. П. ОКЛАДНИКОВА О НАХОДКЕ ДЕРЕВА, ОБРАБОТАННОГО ПАЛЕОЛИТИЧЕСКИМ ЧЕЛОВЕКОМ

Резюме

В „Бюллетене Комиссии по изучению четвертичного периода“ № 13 за 1948 г. напечатана статья А. П. Васьковского и А. П. Окладникова „Находка обработанного человеком дерева на древней террасе р. Сусуман (бассейн Колымы)“. На основании описываемой находки авторы пришли к весьма важному выводу об „очень раннем, даже неожиданно раннем“ заселении северо-востока Азии человеком.

Однако авторы отнеслись к своей находке не совсем критически и не утруднили себя консультацией с соответствующими специалистами, в связи с чем приняли обломок дерева, ассиметрически срезанного молодым бобром, за документ деятельности древнего человека.

Изображения современных обломков тонких деревьев, погрызенных молодыми бобрами (взяты автором — рецензентом из коллекции зоологического музея Зоологического института АН УССР), наглядно доказывают ошибочность выводов авторов статьи.

В настоящее время определение псевдоархеологических документов разработано весьма удовлетворительно. Необходимо лишь более внимательное отношение исследователей к методу комплексных работ, давно уже практикуемому советскими археологами.
